

УДК 1(091) (470 + 571): 32

Т 49

*Олександр ТКАЧЕНКО,
Олександр ГОЛУБЄВ*

ПРОБЛЕМА ІСТИННОЇ ПОЛІТИКИ В СОЦІАЛЬНІЙ ФІЛОСОФІЇ І.О. ІЛЬІНА

“Это великолепно – жить, танцевать, любить.

Но знаете, что бы я ко всему этому добавил?

Добавил на основании своего и всеобщего опыта,
раздумий и тревоги:

горе тому, кто в наши дни забудет о политике”.

Анатолій Кузнецов

У статті актуалізується сутність істинної політики у філософській спадщині І.О. Ільїна. Осмислюються вихідні ідеї політичного вчення мислителя: “морального начала” як істинного смислу державності; служіння як основного засобу реалізації духовних ідеалів і цінностей. Наголошено: істинним політиком може вважати себе тільки той, хто розуміє, що “воля до влади” є продовженням своєї волі до вищих цінностей, і є взірцем гідного і творчого життя людського духу.

Ключові слова: *влада, державний ідеал, політика, правосвідомість, філософія серця.*

Постановка проблеми. Характерною ознакою українського суспільства, як і багатьох інших країн пострадянського простору, є неефективність функціонування інституту влади і, як наслідок, зростання соціально-політичної кризи. Події останніх десятиліть в Україні є яскравим прикладом значних політичних невдач.

З іншого боку, спостерігається впевненість багатьох людей у тому, що вони “розуміються” на політиці. Одні з них, а також створені ними партії, прагнуть прийти до влади, інші, на роботі чи базарі,

вдома чи у транспорті, нехтуючи думкою співрозмовника, роблять політичні висновки.

Зрозуміло, що найнебезпечнішою є переконаність перших. Переконаність, яка може призвести не тільки до розчарувань, економічних проблем, але і до сотень, мільйонів сотень смертей. Історія, на жаль, знає багато таких прикладів.

Постають запитання: звідки приходить до людей розуміння всього того складного і доленосного, що приховує в собі політика? І чи насправді кожному відомо про політику? І чи кожен має право претендувати на політичний успіх?

Спробуємо і ми наблизитися до відповіді на ці запитання. На наш погляд, вчасними і актуальними виявились ідеї Івана Олександровича Льїна з його енергоємною філософською, політичною, правовою спадщиною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальний принцип І. Льїна щодо політичних проблем, органічне розуміння політики аналізують у своїх дослідженнях О. Бороздіна, М. Ватиль, В. Гусев, М. Закіров, М. Золіна, А. Мальцева, О. Целіков, П. Шашкін та ін.

Хотілося б виокремити дисертаційну роботу білоруського дослідника М. Ватиля [1], в якій досліджуються такі вихідні ідеї політичного вчення І. Льїна: ідея про єдність, цілісність і консолідацію суспільства; ідея “морального начала” як істинного глибинного смислу державності; ідея служіння як основний засіб реалізації духовних ідеалів та цінностей; ідея сильної влади як засіб консолідації суспільства тощо.

Аналізуючи основні аспекти концепції волі у філософії І. Льїна, П. Шашкін акцентує увагу на *православній догматиці*, на досвіді якої переважно заснована метафізика влади у І. Льїна. “Антирелігійна воля, за Льїним, є не що інше як «воля до володіння і влади», і розцінювати її належить не як духовну потенцію, а як небезпечне явище природи. Це якраз і є воля, для якої поставлена мета виправдовує будь-які засоби». Воля релігійна, навпаки, відрізняється від безрелігійної тим, що заснована на почутті служіння вищому благу, за своєю сутністю вона є «живою волею до досконалості», до вищої мети” [6, 80].

Мета статті – актуалізація основних аспектів концепції істинної політики у соціальній філософії І. Льїна.

Зміст поняття “політика” важко визначити через його багатозначність. Політика – це сфера діяльності та сама діяльність індивідів, соціальних груп, класів, націй і держав, пов’язана з боротьбою за здобуття або утримання державної влади, як знаряддя регулювання і формування цих стосунків. Це – мистецтво управління та участь у справах держави, визначення задач, форм, змісту діяльності держави. Політика – це система принципів і норм регулювання життя суспільства загалом і соціальних груп, які є в суспільстві; концепції, програми дій стосовно влади та самі дії.

Розповсюдженою є думка, що політика – це арена, де у боротьбі за державну владу чи безпосередній вплив на неї стикаються індивіди, соціальні групи та їх представники: партії, більшменш організовані й недовготривалі соціальні рухи, групи інтересів, тиску. “Політика в будь-якому суспільстві, на будь-яких історичних етапах його розвитку стає засобом забезпечення передовсім власних інтересів індивіда чи великих груп людей: станів, територіальних одиниць, класів і націй. Метою політики як усвідомленої діяльності є націленість на забезпечення оптимально можливого в даному суспільстві й конкретних умовах здійснення суспільних процесів, вивчення їх та регулювання і розвиток у тому напрямі, якого бажає домінуюча чи опозиційна група. Політика – це реалізація певної мети переважно через відносини протиборства (не обов’язково революційності, адже політичний компроміс, наприклад, – також подолання, подолання власних амбіцій однією з сил, подолання нетерпимості до інших)” [5, 15].

Люди вважають, що все це “політика”, незалежно від того, який зміст, мета і цінність цих діянь (І. Ільїн).

Так, історія загалом та історія української державності сучасного періоду зокрема знає як окремих людей, так і партії, що вирішували та діяли зовсім не переймаючись і не думаючи про істинні цілі й завдання держави, добробут народу, долю нації й її духовну культуру. “Інколи вони навіть не знали, – писав І. Ільїн, – що вони будуть робити після захоплення влади. Деколи ж вони облудно прикривалися «соціальною програмою» для того, щоб після захоплення влади реалізовувати свої власні бажання, жадобу та інтереси...” [2]. Щодо сучасної України, то виникає враження, що українська політична еліта просто не знає, що робити з цією країною.

Зазначаючи, що тільки сліпий або наївний може вважати таку діяльність істинною політикою, І. Ільїн застерігав, що політику не можна розглядати формально і оцінювати за зовнішніми проявами. *Політика – це водночас зміст і форма.* Отже, державна влада є тільки засобом і знаряддям, які покликані служити певній вищій меті. І не більше того. Хто не розуміє або не хоче розуміти, що істинна політика – це передусім *служіння*, а не кар’єра, особисте життя, задоволення амбіцій, владолюбства, той нездатний до істинної політики. Він може тільки перекрутити її, заялозити, зробити з неї карикатуру чи злочин (І. Ільїн). До цього можна додати і факт, що сьогодні місце справжнього політичного діяча зайняв спритний ділок від політики. Йдеться про синтез бізнесу та політики, що призводить до створення підґрунтя для системної корупції на державному рівні.

Таких “політиків” і людей, які їх підтримують, І. Ільїн називає простолюдом (рос. – чернь). Йдеться не про ниці, нікчемні прошарки суспільства, а людей, які позбавлені вищих цінностей та інтересів. Простолюдом, у поетично-образному значенні слова, може бути будь-хто: бідний, багатий, неосвічені люди, “інтелігенти”. “Люди стають простолюдом тоді, коли вони починають займатися політичною діяльністю, керуючись не політичною правосвідомістю, а особистою корисливістю... А якщо простолюду все таки вдається створити деяку подобу «режиму», то цей «режим» здійснюється під виглядом «демократії»: тріумф жадоби над загальним благом, рівності над духом, брехні над доказом і насильства над правом; цей «режим» заснований на підлещуванні і підкупі і здійснює владу демагогів” [4, 298]. І. Ільїн наголошував, що *політик-демагог*, який виховує в душах людей політичну продажність – *найнебезпечніший ворог народної правосвідомості і державності.*

Розповсюдженою сьогодні є думка, що кожен народ заслуговує на ту владу, яку він має. Йдеться про рівень духовної культури народу, яка в своєму розвитку та змісті залежить від того, чи властиве його громадянам почуття поваги до себе чи ні. А у свій час І. Ільїн зазначав: “Почуття власної гідності є необхідним і істинним виявом духовного життя... Громадянин, позбавлений цього почуття, – політично недієздатний; а народ – приречений до тяжких історичних принижень” [4, 311]. Духовне І. Ільїн розумів як стан душі,

який є сприйняттям, переживанням та здійсненням вищої, об'єктивної цінності.

Отже, духовна гідність, повага є основою будь-якого життя, а *духовна самоповага* є джерелом *істинної політики*. “Сама повага до себе як духу є основою життєвої боротьби за суб'єктивне право. Почуття власної гідності встановлює в цій боротьбі немов би дві грані: по-перше, грань, від якої починається неможливість поступатися своїми правами, – такими є всі права особистої свободи, і, по-друге, грань, від якої починається неможливість наполягати на своїх правах...” [4, 319].

У цьому контексті цікавою є думка І. Ільїна про взаємозв'язок політики і національної правосвідомості (“волі до права”) у всій її історичній своєрідності. Якою є правосвідомість українця: авторитарною, індивідуалістичною, вільною, республіканською чи монархічною? Не розуміючи цього, безглуздо нав'язувати народу ту чи ту форму правління, яка може виявитися чужою й неприродною. До речі, така тенденція дуже розповсюджена в історії політичного життя сучасної України.

Філософ І. Ільїн виділяв такі ознаки “здорової” правосвідомості (“аксіоми”) духовну пристойність, духовну автономію, взаємне духовне визнання людей, які уможливають єдність політики та духовного життя як окремої людини, так і народу загалом. “Зріла правосвідомість – це єдина сила, яка може забезпечити державність партійних програм. При наявності такої правосвідомості партія від партії відрізняється не тим, чий інтерес відстоює кожна із них (тому що всі відстоюють один і той же інтерес – державний), а тим, як вони розуміють цей єдиний і загальний для всіх інтерес...” [4, 301].

Важливо розуміти і те, що істинна політика неможлива без ідеалу, який має “пронизувати своїм промінням і облагороджувати будь-яке рішення, закликати здалеку і зігрівати серця зблизка” [2]. Головне, щоб національний ідеал був не лише зрозумілим, об'єднуючим, сприйнятним, внутрішньо та зовнішньо об'єктивованим, а й мав практичну реалізацію, передусім у діях органів публічної влади.

На думку І.О. Ільїна, істинна політика об'єднує, а не розколює людей і не розпалює їх пристрасті, щоб кинути їх один проти одного. Тому істинна політика – це вольове мистецтво соціального

волевиявлення. “Необхідно організувати і правильно виразити єдину всенародну волю так, щоб це єднання не втратило по дорозі силу спільного рішення” [2].

Акцентуючи увагу на останніх словах, хотілося б пригадати події, які пов’язані з Помаранчевою революцією. Єдність начебто була досягнута, але насправді вже не мала за собою реальної вольової сили: “здійснювалося так багато «небажаних поступок», укладалися направо і наліво такі фальшиві і підступні «компроміси», що люди ставали байдужими..., і насправді вже ніхто не хотів – ні єднання, ні його програми, і коли розпочиналося будівництво, то все руйнувалося як картярський будинок” [2]. В історії незалежної України ми неодноразово ставали свідками безвольової політики, “політики” непорозуміння, зради, яка була причиною розчарувань і лихоліть, *перемоги “подвійних стандартів”*.

На наш погляд, єдність як одна із головних рис істинної політики має передбачати особисту своєрідність кожної людини. *Політика є мистецтвом справедливості*, тобто вмінням берегти індивідуальну людину. Але соціальна справедливість – це не формальна рівність громадян. “Вона полягає в безсторонньому, предметному врахуванні, визнанні та захисті кожного індивідуального духовного суб’єкта в усіх його істотних властивостях і ґрунтовних домаганнях. Це значить, що сутність її не в сліпоті до людських відмінностей, а у визнанні їх і в **пристосуванні** до них. Не можна запроваджувати в ім’я справедливості такий державний устрій, який... загасить духовне життя народу: бо справедливість служить духу, а не дух – справедливості” [4, 307].

Філософія серця – головна ідея філософії, а значить і життя І. Ільїна. Співпереживаючи за долю країни, ми хотіли б, аби усі, хто прагне до політики, пам’ятали, що не існує нічого більш небезпечного і шкідливого, як *політик, позбавлений серця*. “...Це людина, яка позбавлена головного органу духовного життя; яка не любить ні свого ближнього, ні своєї батьківщини; яка не знає вірності, цього вираження любові, але яка здатна до щохвилиної зради; яка не має Божої іскри для країни, якою вона хоче керувати; цинік за покликанням, який може мати «успіх» в особистій кар’єрі, але ніколи не буде мати істинного політичного успіху. Довкола його імені може піднятися історичний гомін, який дурні і злодії будуть приймати за «славу». Довкола нього можуть пролитися

ріки крові; він може стати причиною катастрофічних нещасть і страждань; але творчих шляхів він не знайде для свого народу” [2]. І з цим не можна не погодитися.

Висновки. На думку російського філософа І. Ільїна, “політика як жива діяльність служить завжди духу, заради нього стверджуючи «істинне право» і створюючи державну єдність. Гідне і творче життя людського духу залишається вищою метою політики, а позитивне право і державна організація – засобом” [4, 308].

Загальною квінтесенцією політичних ідей І. Ільїна постає духовність як сукупність вищих людських якостей, зумовлених її духовною природою – Божественною. До них, на думку російського філософа, належать любов, віра, совість, свобода, добро, а також об’єктивовані форми релігійно-моральних цінностей – патріотизм, націоналізм, солідарність, правосвідомість. “Тому що політика в її істинному значенні твориться кращими, суттєвими і глибинними силами душі, тобто духом, і служить тому самому, чим твориться...” [4, 309]. Істинний політик – це людина, яка не тільки виконує політичні функції, але яка користується моральним авторитетом у громадян і з ним ідентифікується народ.

На наш погляд, замало встановити демократію, вільні чесні вибори, щоб країна процвітала. Сьогодні на багатьох прикладах ми бачимо, що цього ще не достатньо. Має змінитися свідомість людей, відновитися природна здатність людської душі сприймати, переживати та *здійснювати* вищі, об’єктивні цінності. І це є шлях істинного *Людського* життя. Шлях, який починається із самого себе. Щоб бути громадянами, тобто жити соціально грамотно, нам необхідно розуміти абстрактні істини стосовно себе, своїх граничних можливостей (М. Мамардашвілі).

Література

1. Ватыль Н.В. Концепция государства в политическом учении И.А. Ильина : автореф. дис. ... канд. политических наук : 23.00.01 / Н.В. Ватыль ; науч. рук. работы С.В. Решетников ; Белорусский государственный университет. – Минск, 2013. – 26 с.

2. Ильин И.А. О политическом успехе [Электронный ресурс] / И.А. Ильин // Путь к очевидности. – Режим доступа : <http://lib.rus.ec/b/169640/read>.

3. Ильин И.А. Кто мы? О революции. О религиозном кризисе наших дней / И.А. Ильин. – М. : Русская книга, 2001. – 576 с.

4. Ильин И.А. О сущности правосознания / И.А. Ильин // Собрание починений : в 10 т. / сост., вступит. ст. и коммент. Ю.Т. Лисицы. – М. : Русская книга, 1994. – Т. 4. – 624 с.

5. Політологія / Ф.М. Кирилюк, М.І. Обушний, М.І. Хилько та ін. ; за ред. Ф.М. Кирилюка. – К. : Здоров'я, 2004. – 776 с.

6. Шашкин П.А. Аксиомы волевой власти в философии политики И.А. Ильина / П.А. Шашкин // Церковь и время. – 2006. – № 1. – С. 67 – 92.

Ткаченко Александр, Голубев Александр. Проблема истинной политики в социальной философии И.А. Ильина. В статье актуализируется сущность истинной политики в философском наследии И.А. Ильина. Осмысливаются исходные идеи политического учения мыслителя: “морального начала” как истинного смысла государственности; служения как основного средства реализации духовных идеалов и ценностей. Подчеркивается, что истинным политиком может считать себя только тот, кто понимает, что “воля к власти” является продолжением своей воли к высшим ценностям и образцом достойной и творческой жизни человеческого духа.

Ключевые слова: власть, государственный идеал, политика, правосознание, философия сердца.

Tkachenko Oleksandr, Holubyev Oleksandr. The problem of genuine politics in Ivan Ilyin's social philosophy. This article analyzes the essence of genuine politics in I. Ilyin's philosophical heritage, defines originating ideas of the thinker's political teaching, namely, *moral beginning* as the genuine sense of statehood; service as the main way of realization of spiritual ideals and values. The authors emphasize that the only true politician can be the one who understands that *will to power* is the continuation of a person's own will towards higher values and serves as model of a worthy and creative life of the human spirit.

Key words: power, state ideal, politics, legal awareness, philosophy of heart.